

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-31

Національного юридичного університету

Імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Горбунової Яніни Михайлівни «Адміністративно-правове забезпечення протидії домашньому насильству», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження зумовлена як формально-юридичними так і прикладними (практичними) чинниками. До перших належать: (а) ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яка відбулась 20.06.2022 р.; (б) ухвалення в 2018 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та внесення до нього низки змін впродовж 2022-2023 років; (в) прийняття цілої низки підзаконних нормативних актів, що регламентують відносини пов'язані з протидією домашньому насильству та спрямовані на реалізацію положень Стамбульської конвенції. До других: (а) традиційно значне розповсюдження домашнього насильства в Україні; (б) відсутність ефективного досвіду його подолання; (г) негативний вплив пандемії коронавірусної хвороби COVID-19, а точніше карантинних заходів, що використовувались під час боротьби з нею, як чинників, що істотно сприяють росту домашнього насильства; (д) тощо.

Загалом же сімейне насильство є складною соціальною проблемою, яку відійшла на задній план в умовах війни, але не втратила свого значення. Її вирішення вкрай важливе для розвитку українського суспільства як нині, так і в близькому майбутньому. У повоєнний час її розв'язання стане одним із важливих чинників подолання демографічної кризи.

В дисертації авторка концентрується на адміністративних механізмах протидії домашньому насильству, які, на відміну від кримінально-правових, не

мають чітко вираженого караючого характеру, а значною мірою спрямовані на збереження сім'ї та забезпечення її функціонування. Розвиток та вдосконалення правового підґрунтя застосування цих механізмів незабаром стануть вкрай важливі як окремим родинам, так і народів України загалом.

Актуальність теми дисертації підтверджує і те, що вона узгоджується із Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021, Указом Президента України №398/2020 від 21.09.2020 р. «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», Державною соціальною програмою запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 145 та Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженою Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій сформульованих у дисертації належний, що зумовлено досить високим науково-теоретичним рівнем дослідження, значною джерельною та емпіричною базами роботи, використанням як вітчизняних, так і іноземних наукових досліджень, їх детальним аналізом, чітким і послідовним викладенням результатів наукового пошуку.

Метою дисертаційного дослідження авторка обрала отримання наукових висновків стосовно особливостей застосування заходів протидії домашньому насильству щодо кривдників з урахуванням принципів належного адміністрування, виявлення законодавчих прогалин із точки зору забезпечення прав осіб, які притягаються до відповідальності за домашнє насильство, захисту постраждалих від домашнього насильства осіб, а також визначення шляхів вдосконалення законодавства.

Мета зумовила комплекс завдань, вирішення яких стало необхідним для її досягнення. До них, зокрема, належать наступні: (а) визначити детермінанти домашнього насильства, тенденції зміни його показників в умовах режимів карантину та воєнного стану; (б) встановити сутність, ознаки та види домашнього насильства; (в) окреслити міжнародні та національні законодавчі акти у сфері протидії домашньому насильству, проаналізувати стан правового регулювання у цій сфері; (г) охарактеризувати європейські стандарти протидії домашньому насильству; (д) розкрити основні напрямки державної політики у сфері протидії домашньому насильству; (е) з'ясувати правове становище суб'єктів, на яких покладено функції та завдання протидії домашньому насильству адміністративно-правового характеру; (є) з'ясувати процедурні аспекти застосування заходів протидії домашньому насильству з урахуванням європейських стандартів, імplementованих у національне законодавство; (ж) розкрити стан правового регулювання притягнення осіб до адміністративної відповідальності за домашнє насильство; (з) охарактеризувати склад домашнього насильства як адміністративного правопорушення; (і) надати пропозиції та практичні рекомендації щодо можливих шляхів удосконалення законодавства про домашнє насильство в частині розгляду справ про винесення термінового заборонного припису та притягнення до адміністративної відповідальності за домашнє насильство.

Методологію дослідження складає комплекс методів наукового пізнання до яких, зокрема, належать статистичний, логічний, системний, формально-юридичний методи, методи індукції і дедукції та деякі інші.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена робота є однією з перших, в якій надано комплексну наукову характеристику адміністративно-правових механізмів протидії домашньому насильству. Так, авторка вперше: (а) обґрунтовано довела, що терміновому заборонному припису притаманні всі ознаки адміністративного (несприятливого) акта; (б) довела, що розгляд справ про винесення термінового заборонного припису має здійснюватися з урахуванням положень Закону України «Про адміністративну

процедуру»; (в) запропонувала забезпечити можливість адміністративного оскарження термінових заборонних приписів; (г) обґрунтувала позицію щодо законодавчого закріплення неможливості закриття провадження у справах про домашнє насильство за малозначністю у випадках, якщо постраждалою особою є дитина; (д) розкрила зміст (сутність) права особи на захист від домашнього насильства як суб'єктивного публічного права, що забезпечується не лише за зверненням особи, а й за ініціативою інших суб'єктів.

Також в дослідженні удосконалено: (а) класифікацію видів домашнього насильства; (б) розуміння європейських стандартів протидії домашньому насильству, зокрема, закладених у положеннях Стамбульської конвенції; (в) характеристику домашнього насильства через його ознаку; (г) класифікацію суб'єктів протидії домашньому насильству.

Набули подальшого розвитку позиції щодо віднесення домашнього насильства як правопорушення до числа кримінальних проступків, що має забезпечити більш ефективне вирішення проблеми вдосконалення законодавства про відповідальність за домашнє насильство та щодо можливості застосування процедур примирення на стадії оскарження термінового заборонного припису, що має наслідком закриття справи та скасування рішення про винесення термінового заборонного припису.

Зміст дисертації викладений чітко, однозначно та не містить значних внутрішніх протиріч. Робота складається з двох розділів, восьми підрозділів, вступу, висновків (до розділів та загальних) і переліку використаних джерел. У двох перших підрозділах авторка визначається з сутністю домашнього насильства, встановлює його ознаки, форми та визначає основні передумови (детермінанти) як сприяють проявам домашнього насильства. Також здійснює огляд позицій вчених (переважно юристів), які досліджували різні аспекти домашнього насильства та близьких до нього явищ. В третьому підрозділі першого розділу зазначається, що результативність протидії домашньому насильству залежить від стану його правового регулювання. Зважаючи на це,

авторка аналізує законодавство, яка регулює порядок протидії домашньому насильству, в тому числі робить огляд рішень ЄСПЛ з цього приводу.

Особливий інтерес у першому розділі викликає підрозділі 1.4. «Європейські стандарти протидії домашньому насильству та напрямки державної політики щодо їх впровадження в Україні». Авторка не просто аналізує Стамбульську конвенцію та інші документи ЄС, а співставляючи їх з чинним законодавством України, визначає недоліки останнього та пропонує заходи щодо їх подолання. Окремо досліджуються шляхи втілення законодавства в життя, аналізується державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та основні напрямки її реалізації.

Другий розділ, на відміну від першого, більш зорієнтований на дослідження прикладних питань протидії домашньому насильству. Так, у підрозділі 2.1. досліджується система суб'єкти протидії домашньому насильству, їх взаємозв'язки між собою, а також пропонуються критерії для класифікації, які можуть полегшити як розуміння сутності окремих суб'єктів так і специфіку функціонування усієї системи загалом. У підрозділі 2.2. виокремлено заходи адміністративно-правової протидії домашньому насильству, зокрема: взяття особи на профілактичний облік; винесення тимчасового заборонного припису; притягнення особи до адміністративної відповідальності за домашнє насильство; направлення особи на програму для кривдників; надання захисту та допомоги постраждалим особам. Також надано характеристику кожному з них та акцентовано увагу на проблемах його застосування. Окремо досліджено питання порядку прийняття рішень про застосування заходів адміністративно-правової протидії та роль у цьому питанні адміністративної процедури.

Підрозділ 2.3. присвячений переважно правопорушенню, відповідальність за яке встановлена ст. 173-2 КУпАП - «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису». Авторка аналізує його з різних аспектів, використовуючи судову практику, судову статистику, інші імперативні дані.

Повнота викладу наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Всього дисертантом за

темою роботи опубліковано чотири наукові статті та шість тез, які повною мірою відображають сутність її дослідження.

Під час роботи використано 232 джерела, чого достатньо для досягнення поставлених завдань.

Дотримання академічної доброчесності. Вивчення представлених рукопису та анотації, дисертації Горбунової Я.М. на тему «Адміністративно-правове забезпечення протидії домашньому насильству», дозволяє зробити висновок щодо ідентичності анотації і основних положень дисертації. Також очевидно, що вимог академічної доброчесності дотримані у повному обсязі (цитовання оформлено належним чином, посилання відповідають вимогам, ознаки плагіату не виявлені, тощо). Жодні причини констатувати допущення дисертанткою порушень академічної доброчесності відсутні.

Дискусійні положення та зауваження

1. У підрозділі 2.1. авторка виокремлює три групи суб'єктів, які протидіють домашньому насильству: (а) суб'єкти, наділені владними повноваженням; (б) суб'єкти, на яких покладено завдання з підтримки й допомоги постраждалим, але які не наділені владними повноваженнями; (в) приватні особи, які за власною волею можуть вчиняти дії, спрямовані на протидію домашньому насильству (с. 82). Однак в дослідженні майже не приділяє уваги третій групі суб'єктів, по суті обмежившись зазначенням про їх існування (с. 94). Чи виправданий та чим викликаний такий поверхневий інтерес до цієї групи суб'єктів?

2. У підрозділі 2.3. авторка детально досліджує склад правопорушення, передбачений ст. 173-2 КУпАП і однак залишає поза увагою питання ефективності цієї форми примусу загалом та ефективності адміністративних стягнень, які передбачені згаданою статтею – їх там три (с. 127-128). Можливо підвищення ефективності протидії домашньому насильству потребує оптимізації стягнень, які застосовуються у разі його скоєння?

3. У висновку 14 до дисертації (с. 155) авторка наполягає на забезпеченні залучення постраждалої дитини, в тому числі у разі, якщо вона була свідком домашнього насильства, до участі в провадженні через законного представника,

ззначаючи, що це може вирішити питання про відшкодування шкоди, що завдана дитині домашнім насильством. Однак, чи не буде поширеною ситуація, коли порушником у справі про домашнє насильство буде саме законний представник дитини?

4. Авторка неодноразово звертається до проблеми примирення у справах щодо домашнього насильства (див., наприклад, висновок 10). Однак поза її увагою залишились питання використання медіації та її особливості у цій сфері.

Загальний висновок. Сформульовані зауваження здебільшого мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи. Все викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація Горбунової Яніни Михайлівни «Адміністративно-правове забезпечення протидії домашньому насильству» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальною, завершеною і такою, що має теоретичну і практичну значущість.

Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а його авторка Горбунова Яніна Михайлівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри адміністративного права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук

Олександр ЗИМА

Підпис *Zima O.*
Засвідчую
Нач.ВК *[Signature]*
25 * *[Signature]* р.